

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1450

Vragen van het lid **Michon-Derkzen** (VVD) aan de Minister van Justitie en Veiligheid over *alternatieve (digitale) wijze waarop het recht op een eerlijk proces geëerbiedigd kan worden bij uitgereisde IS-vrouwen* (ingezonden 24 november 2021).

Antwoord van Minister **Yeşilgöz-Zegerius** (Justitie en Veiligheid) en van Minister Weerwind (Rechtsbescherming) (ontvangen 25 januari 2022). Zie ook Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2021–2022, nr. 1248.

Vraag 1

Herinnert u zich de antwoorden op de vragen over het bericht «kabinet werkt aan terughalen meer IS-vrouwen»¹ en uw brief over de uitvoering van de motie over onderzoek naar een alternatieve wijze om het recht op een eerlijk proces te eerbiedigen?²

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Kunt u nader toelichten op welke wijze u het WODC-onderzoek «de verdachte in beeld» van 12 oktober 2020 betreft bij de beleidsvorming rondom de inzet van videoconferenties in het strafproces?

Antwoord 2

De Minister voor Rechtsbescherming zal hierop ingaan in zijn brief over de stand van zaken van het gebruik van videoconferentie in zowel het strafrecht, civiele recht als het bestuursrecht. Deze brief is toegezegd tijdens het commissiedebat over de Rechtspraak van 30 september jl. en wordt naar verwachting begin voorjaar 2022 aan uw Kamer gestuurd.

Vraag 3

Bent u bereid alsnog een beleidsreactie op het WODC-onderzoek naar de Kamer te sturen, zo nee waarom niet? Zo ja, op welke termijn komt deze beleidsreactie naar de Kamer en kunt u per aanbeveling van de onderzoekers alsnog een reactie geven?

¹ Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2021–2022, nr. 707

² Kamerstuk 29 754, nr. 622.

Antwoord 3

Wij verwijzen naar het antwoord op vraag 2.

Vraag 4

Kunt u nader ingaan op de rechtsvergelijking in het WODC-onderzoek? Onderschrijft u de conclusie dat in de rechtspraktijk van de onderzochte landen wat betreft de inzet van videoconferenties in rechtszaken in overeenstemming wordt gehandeld met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)?

Antwoord 4

In het aangehaalde WODC-onderzoek wordt een uitgebreide beschrijving gegeven van de toepassing van videoconferentie door de landen Italië, Frankrijk, Canada, Zwitserland en Duitsland, waarbij het ene land terughoudender is om videoconferentie toe te passen dan het andere. De onderzoekers trekken geen conclusie over of de toepassingspraktijk in die landen verenigbaar is met het EVRM. Wel concluderen de onderzoekers dat het aanwezigheidsrecht in beginsel inhoudt dat de verdachte het recht heeft fysiek bij de inhoudelijke behandeling van zijn zaak aanwezig te zijn. Uit de wettelijke kaders en de praktijk in de onderzochte landen en het Internationaal Strafhof (ICC) blijkt dat toepassing van videoconferentie een oplossing kan bieden in situaties waarin het niet mogelijk of wenselijk is om de verdachte fysiek ter zitting aanwezig te laten zijn. Of dit een schending oplevert van het aanwezigheidsrecht, hangt af van de redenen om videoconferentie in het concrete geval toe te passen en de wijze waarop de verdedigingsrechten (en het onmiddellijkheidsbeginsel), evenals de interne en externe openbaarheid, kunnen worden gewaarborgd. Voor de afweging of toepassing van videoconferentie wel of niet een schending oplevert van het aanwezigheidsrecht in een concreet geval hebben de onderzoekers, mede op basis van het mensenrechtelijk kader, een afwegingskader geformuleerd bestaande uit zes factoren, te weten: 1. mogelijkheid van lijfelijke aanwezigheid; 2. compenserende waarborgen; 3. aard van de zitting en de procesfase; 4. zwaarte van het tenlastegelegde feit; 5. wens, gedrag en persoon van de verdachte; en 6. belang van behoorlijke strafvordering en andere procespartijen.

Vraag 5 en 6

Hoe beoordeelt u de lijn die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft bevestigd in onder andere de zaak *Medenica* dat een proces in afwezigheid van de verdachte kan worden gevoerd indien de verdachte zelf heeft bijgedragen aan de situatie niet aanwezig te kunnen zijn bij het strafproces?

Kunt u bevestigen dat het EHRM duidelijk aangeeft dat een proces in afwezigheid van de verdachte kan worden gevoerd wanneer de verdachte heeft bijgedragen aan de situatie waarbij de verdachte niet aanwezig kan zijn bij het strafproces?³

Antwoord 5 en 6

In de jurisprudentie van het EHRM wordt veel waarde gehecht aan het aanwezigheidsrecht van een verdachte. Het aanwezigheidsrecht wordt omschreven als «*of capital importance*». De plicht tot het waarborgen van het recht van de verdachte om bij diens berechting in de rechtszaal aanwezig te zijn, is één van de essentiële vereisten van het recht op een eerlijk proces.⁴ Desalniettemin is het aanwezigheidsrecht niet absoluut. Zo kan een verdachte zelf afstand doen van zijn recht aanwezig te zijn bij de behandeling van zijn strafzaak.⁵ In de jurisprudentie van het EHRM worden incidenteel ook uitzonderingen geaccepteerd indien sprake is van een situatie waarin een verdachte zelf heeft bijgedragen aan de situatie niet aanwezig te kunnen zijn

³ 20491/92 (*Medenica t. Zwitserland*) § 58, 14 juni 2001.

⁴ EHRM [GC] 18 oktober 2006, 18114/02 (*Hermi t. Italië*), par. 58.

⁵ Zie bijvoorbeeld EHRM [GC] 18 oktober 2006, 18114/02 (*Hermi t. Italië*), par. 73 – 76. Het EHRM accepteert het afstand doen van een door artikel 6 EVRM beschermd recht enkel indien dit op ondubbelzinnige wijze wordt vastgesteld en indien het vergezeld gaat van minimale waarborgen die in verhouding staan tot het belang ervan. Daarnaast mag het afstand doen van een recht niet in strijd zijn met enig zwaarwegend algemeen belang.

bij het strafproces door bijvoorbeeld zelf te proberen te ontsnappen aan de berechting.⁶

De omstandigheid dat een verdachte zelf heeft bijgedragen aan de situatie niet aanwezig te kunnen zijn bij zijn strafproces geldt echter niet in zijn algemeenheid als uitzondering op het aanwezigheidsrecht. Het EHRM bekijkt per zaak of de nationale autoriteiten alles hebben gedaan wat in redelijkheid kan worden verwacht teneinde het aanwezigheidsrecht te waarborgen.

Vraag 7

Hoe beoordeelt u de suggesties van de WODC-onderzoekers over hoe knelpunten in de technische mogelijkheden kunnen worden opgelost?

Antwoord 7

Het is van groot belang dat de techniek met betrekking tot videoconferentie in orde is. De onderzoekers doen ten aanzien van de techniek verschillende aanbevelingen om participatie van de verdachte in het strafproces te voorzien van voldoende waarborgen. In de eerdergenoemde brief (zie het antwoord op vraag 2) zal hier ook op worden ingegaan.

Vraag 8

Klopt het dat het EHRM in de zaak *Dijkhuizen t. Nederland* niet toe is gekomen aan de beoordeling van het verweer dat Nederland had aangevoerd dat betrokkene zichzelf in een situatie had gebracht waardoor hij niet kon deelnemen aan zijn strafproces?

Antwoord 8

In *Dijkhuizen t. Nederland* concludeerde het EHRM dat het gerechtshof onder de specifieke omstandigheden van het geval gerechtvaardigd was om het verzoek van de verdediging om het strafproces opnieuw aan te houden af te wijzen. In deze zaak ging het om een verdachte die in het buitenland (Peru) gedetineerd werd, maar die door Peru op juridische gronden niet kon worden uitgeleverd dan wel tijdelijk kon worden overgebracht. Het EHRM vond dat het gerechtshof onder de specifieke omstandigheden van het geval gerechtvaardigd was om de verdachte per videoconferentie te laten deelnemen aan de zitting in zijn zaak waarbij hij, zoals het EHRM vaststelde, niet fysiek aanwezig kon zijn. Door herhaaldelijk en ondubbelzinnig te weigeren mee te werken aan een dergelijke videoconferentie, had de verdachte volgens het EHRM afstand gedaan van zijn recht om deel te nemen aan de zitting in zijn zaak. Deze conclusie maakte dat het EHRM het niet nodig achtte om in te gaan op verdere argumenten van de partijen, zoals het argument van de regering dat de verdachte zelf had bijgedragen aan de onmogelijkheid om fysiek deel te nemen aan de zitting.

Vraag 9

Hoe beoordeelt u het feit dat sinds 2017 de rechter in Italië in bepaalde gevallen geen discretionaire bevoegdheid meer heeft om gebruik te maken van videoconferenties in strafzaken, maar dat er bij sommige processen verplicht via videoconferenties wordt geprocedeerd?

Antwoord 9

In 2017, met de zogenoemde «Orlando-hervormingen», is artikel 146bis van het Italiaanse *Codice de la Procedura Penale* (CPP) in de huidige vorm tot stand gekomen. In die bepaling is vastgelegd dat voor bepaalde verdachten de toepassing van videoconferentie het uitgangspunt is. Het gaat om verdachten die in detentie verblijven wegens georganiseerde criminaliteit en personen die onder een beschermingsprogramma vallen. De rechter kan wel van dit uitgangspunt afwijken door in een met redenen omklede beschikking de aanwezigheid van de verdachte te bevelen. Zie het eerdergenoemde WODC-onderzoek, p. 137 en 184. Daarnaast heeft de rechter de mogelijkheid om ook ten aanzien van andere verdachten tot videoconferentie over te gaan, onder andere vanwege veiligheidsredenen.

In het WODC-onderzoek wordt op meerdere plekken verwezen naar EHRM-jurisprudentie die betrekking heeft op Italië, in het bijzonder naar de uitspraak

⁶ EHRM 14 juni 2001, 20491/92 (*Medenica t. Zwitserland*), par. 55 en 58.

Marcello Viola t. Italië.⁷ Deze uitspraak uit 2007 heeft nog betrekking op de Italiaanse regeling van videoconferentie zoals die gold voorafgaand aan de «Orlando-hervormingen». Op grond van de destijds geldende Italiaanse regeling besliste de rechter tot toepassing van videoconferentie. Dit kon ten aanzien van bepaalde categorieën verdachten, onder andere vanwege ernstige risico's voor de openbare orde en veiligheid. Om redenen van veiligheid, in dit geval gerelateerd aan de maffia als criminele organisatie, hadden de autoriteiten in de zaak Marcello Viola besloten om de verdachte niet te vervoeren naar de rechtszaal, maar om hem via videoconferentie te laten participeren. Door het EHRM werd in deze zaak geen schending aangenomen van artikel 6 EVRM (WODC-onderzoek, p. 59). Dit illustreert dat het mogelijk is om videoconferentie toe te passen indien sprake is van ernstige bedreigingen van de openbare orde en de veiligheid (vgl. WODC-onderzoek, p. 65). Tegen deze achtergrond is in de brief van 22 november 2021 over de aanpak van georganiseerde criminaliteit tijdens berechting en detentie⁸ aangekondigd om in Nederland op korte termijn het vervoer van gedetineerden met ernstige veiligheidsrisico's terug te dringen door te investeren in extra digitale voorzieningen zoals videoconferentie, zodat de rechter kan bepalen dat niet alle verdachten fysiek in de zittingszaal aanwezig zijn. Daartoe is een wijziging van het Besluit videoconferentie toegezegd.

Vraag 10

Kunt u zeggen of er, en zo ja welke, verdragen ten grondslag liggen aan het gebruik van videoconferenties door andere landen zoals Italië en Frankrijk?

Antwoord 10

Mij is niet bekend of, en zo ja, welke verdragen door Italië en Frankrijk worden toegepast in het kader van videoconferentie. Zoals in antwoord op de vragen 11 en 12 nog aan de orde komt, is het van belang een onderscheid te maken tussen de situatie waarin de verdachte in het buitenland verblijft en de situatie waarin de verdachte verblijft in het land waarin zijn strafzaak wordt gevoerd. In dat laatste geval is het vereiste van een verdragsbasis niet aan de orde.

Vraag 11

Op basis van welke concrete uitspraken van het EHRM baseert u de stelling dat het kabinet niet zou kunnen besluiten dat toepassing van een videoconferentie in een strafzaak plaats kan vinden, in een uiterst geval ook zonder instemming van de rechter?

Antwoord 11

In algemene zin valt uit de jurisprudentie van het EHRM af te leiden dat de vraag of een strafproces voldoet aan de vereisten van een eerlijk proces, zoals beschermd door artikel 6 EVRM, op individueel niveau beoordeeld dient te worden, afhankelijk is van de omstandigheden van het specifieke geval en in beginsel moet worden onderzocht in het licht van het verloop van de strafprocedure als geheel.⁹ In de jurisprudentie van het EHRM wordt veel waarde gehecht aan het aanwezigheidsrecht van een verdachte (zie ook het antwoord op vraag 5 en 6).¹⁰ Voorts geldt dat fysieke aanwezigheid het uitgangspunt is en dat videoconferentie weliswaar niet als zodanig in strijd is met het EVRM, maar dat de toepassing van een videoconferentie een legitiem doel moet dienen en videoconferentie geen afbreuk mag doen aan de uitoefening van verdedigingsrechten, in het bijzonder de wijze waarop het bewijs tijdens een rechtszaak wordt aangevoerd tegen de verdachte. Of in een strafzaak aan die vereisten wordt voldaan, vergt een individuele beoordeling door de rechter. Voor de EHRM-jurisprudentie die betrekking heeft op de situatie in Italië, waar vanwege ernstige risico's voor de openbare orde en veiligheid is overgegaan tot videoconferenties in bepaalde rechtszaken gerelateerd aan de maffia, zie het antwoord op vraag 9.

⁷ EHRM 5 januari 2007, appl.nr. 45106/04.

⁸ Kamerstuk 29 911, nr. 339.

⁹ EHRM [GC] 13 september 2016, 50541/08 (*Ibrahim e.a. t. Verenigd Koninkrijk*), par. 250 en 251.

¹⁰ EHRM [GC] 18 oktober 2006, 18114/02 (*Hermi t. Italië*), par. 58.

Vraag 12

Waarop is de stelling gebaseerd dat berechting van een verdachte door middel van videoconferentie alleen mogelijk zou zijn indien een verdrag daarin voorziet?

Antwoord 12

Indien een verdachte in het buitenland verblijft, en een wens bestaat om videoconferentie toe te passen, is medewerking daaraan door het land waar de verdachte verblijft noodzakelijk. Dit betekent dat een rechtshulpverzoek moet worden gedaan aan dat land. Het doen van een dergelijk rechtshulpverzoek *ter berechting van de verdachte* door middel van videoconferentie is alleen mogelijk indien hiervoor een verdragsbasis bestaat. Dat komt omdat deze toepassing van videoconferentie niet kan worden aangemerkt als «kleine rechtshulp» in de zin van artikel 5.1.1, tweede lid, Wetboek van Strafvordering.¹¹ Daarmee biedt het Wetboek van Strafvordering geen rechtsgrondslag voor deze toepassing van videoconferentie. Met behulp van een verdrag kan alsnog in de benodigde grondslag worden voorzien. In Kamerstukken II 2015/16, 34 493, nr. 6, p. 6–7 is nader ingegaan op de redenen om de toepassing van videoconferentie ter berechting te beperken tot gevallen waarin daarin is voorzien bij verdrag. In aanvulling hierop wordt belang gehecht aan een verdragsbasis voor deze toepassing van videoconferentie omdat die toepassing ten aanzien van de verdachte – in het bijzonder in de berechtingsfase – omkleed moet zijn met zorgvuldige waarborgen, zodat de verdachte volledig in staat is zijn verdedigingsrechten uit te oefenen.

Vraag 13

Klopt het dat er – evenals bij het gebruik voor videoconferenties – ook voor de toepassing van bijzondere opsporingsbevoegdheden in Syrië er geen verdragsvereiste is?

Antwoord 13

Voor het verdragsvereiste bij de toepassing van videoconferentie ter berechting van een in het buitenland verblijvende verdachte wordt verwezen naar het antwoord op vraag 12.

Voor een verzoek aan buitenlandse autoriteiten om bepaalde (bijzondere) opsporingsbevoegdheden toe te passen, is in beginsel geen verdragsbasis vereist (zie artikel 5.1.1, tweede lid, Wetboek van Strafvordering). Indien een rechtshulpverzoek gedaan wordt zonder dat daaraan een verdrag ten grondslag ligt, zijn de mogelijkheden voor de staat aan wie het verzoek is gericht om de uitvoering te weigeren overigens wel groter. De enkele omstandigheid dat een verdragsbasis ontbreekt, zou voor de andere staat al reden kunnen zijn om de medewerking te weigeren.

Vraag 14

Waarom zou er wel een verdragsvereiste bestaan voor het gebruik van een videoconferentie in strafprocessen van uitreizigers, maar zou er kennelijk geen verdragsvereiste bestaan voor het ophalen van deze uitreizigers?

Antwoord 14

Voor het gebruik van een videoconferentie in strafzaken tegen uitreizigers die in het buitenland verblijven is, zoals hiervoor uiteen is gezet, een rechtsbasis in de vorm van een verdrag vereist. Overbrenging van uitreizigers vanuit het buitenland naar Nederland zonder dat daarvoor bijzondere opsporingsbevoegdheden aldaar worden ingezet, kan niet worden gezien als een vorm van rechtshulp en behoeft in die situatie dan ook geen verdragsbasis.

Vraag 15

Deelt u de conclusie van de onderzoekers dat het kabinet een afweging dient te maken in hoeverre het wenselijk is met de lokale autoriteiten samen te werken en te bezien in hoeverre dit noodzakelijk is?

¹¹ Vgl. T&C Sv, art. 5.1.3a, aant. 2.

Antwoord 15

In het betreffende WODC-onderzoek worden door de onderzoekers aanbevelingen gedaan ten aanzien van de veiligheid, teneinde participatie van de verdachte in het strafproces te voorzien van voldoende waarborgen (p. 207). Een van de aanbevelingen is dat, in het kader van internationale samenwerking, een afweging dient te worden gemaakt in hoeverre het wenselijk is met de lokale autoriteiten samen te werken en in hoeverre dit noodzakelijk is of dat het mogelijk is bijvoorbeeld Nederlandse medewerkers van de rechtbank naar het gebied te zenden om de veiligheid en juridische waarborgen te controleren.

Het kabinet maakt in elke individuele zaak een afweging in hoeverre kan worden samengewerkt met de lokale autoriteiten. Als het mogelijk is om een rechtshulpverzoek te doen, moet daarbinnen een afweging worden gemaakt ten aanzien van waar de afbakening ligt tussen de bevoegdheden en verplichtingen van de Nederlandse en buitenlandse autoriteiten. Hierover moeten afspraken worden gemaakt met het betreffende land (vgl. WODC-onderzoek, p. 208).

Vraag 16

Kunt u alsnog de mogelijkheden verkennen tot berechting in de regio met behulp van het gebruik van videoconferenties ten behoeve van berechting in Nederlandse strafzaken, nu dit in de eerdere verkenning niet is onderzocht?

Antwoord 16

Op het moment dat sprake zou zijn van berechting in de regio is berechting in Nederland – al dan niet met behulp van videoconferentie – niet (meer) aan de orde. Het kabinet verkent de mogelijkheden tot berechting van uitreizigers in de regio; uw Kamer is daarover op meerdere momenten geïnformeerd, meest recent bij brief van 29 september 2021¹². Voor de zomer ontvangt uw Kamer hierover nadere informatie.

Tevens wordt verwezen naar de brief van 4 november 2021, waarin uw Kamer is geïnformeerd over de bevindingen van het onderzoek naar een alternatieve (digitale) wijze waarop het recht op een eerlijk proces geëerbiedigd kan worden.¹³

In deze brief is onder andere ingegaan op het juridisch kader van het aanwezigheidsrecht in strafzaken, alsmede op de aanzienlijke risico's die spelen bij de specifieke situatie van uitreizigers die zich in kampen in Noordoost-Syrië bevinden.

¹² Kamerstuk 29 754, nr. 619.

¹³ Kamerstuk 29 754, nr. 622.